

УДК 37.02

Г. В. Онкович

*професор кафедри іноземних мов та соціально-гуманітарних дисциплін
Київського медичного університету,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)*

МЕДІАДИДАКТИКА ЯК ІНТЕНСИФІКАТОР ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Сучасні медіа — канали поширення інформації — поділені на кілька груп: візуальні (друковані видання), аудіальні (радіоканали), аудіовізуальні (телебачення), змішані (мережеві). Функції засобів масової інформації: інформаційна, впливу, коментарійно-оцінювальна, пізнавально-просвітницька та гедоністична (розважальна) (Й. Дзялошинський, 2011) орієнтують на конкретні прийоми і форми роботи з масово-комунікаційними джерелами і завдяки цьому досягають водночас навчально-методичних та пізнавально-виховних результатів. У світі медіапедагогіки існує багато напрямків, які відрізняються за системою соціальних цінностей та освітніми цілями, котрі часто подаються залежно від контексту, а також опосередковані різними соціально-культурними та географічними умовами. Це залежить від системи соціальних цінностей і цілей освіти.

МЕДИАДИДАКТИКА КАК ИНТЕНСИФИКАТОР ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Современные медиа — каналы распространения информации — разделены на несколько групп: визуальные (печатные издания), аудиальные (радиоканалы), аудиовизуальные (телевидение), смешанные (сетевые). Функции средств массовой информации ориентируют на конкретные приемы и формы работы с массово-коммуникационными источниками и благодаря этому достигают одновременно учебно-методических и познавательно-воспитательных результатов. В мире медиапедагогике существует множество технологий, которые отличаются образовательными целями и направлены на интенсификацию и осовременивание образовательного процесса. Их объединяет понятие «медиадидатика» — об этом идет речь в статье.

MEDIADIDACTICS AS AN INTENSIFIER OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Modern media channels of information dissemination are divided into several groups: visual (print), audio (radio channels), audiovisual (television), mixed (network). The functions of the media focus on specific methods and forms of work with mass-communication sources, and due to this they achieve simultaneously educational-methodical and cognitive-educational results. In the world of media education, there are many technologies that differ in educational goals and are aimed at intensifying and modernizing the educational process. They are united by the concept of “media adidas” — this is discussed in the article.

В історичному контексті найбільший внесок до дидактики зробив Я. А. Коменський, який на нових засадах розробив теорію навчання, або «загальне мистецтво всіх учити всьому скоро, легко і ґрунтовно». У «Великій дидактиці» він представив чітку систему навчання, розкрив суть її основних принципів, таких, як: наочність, свідомість і активність, послідовність і систематичність знань, посильність навчання, закликав якомога більше розвивати пізнавальні здібності учнів, самостійність у спостереженнях, мові, практиці. Детально розроблена і обґрунтована Я. А. Коменським дидактична вимога наочності. Виходячи з цього, він сформулював «золоте правило дидактики»: треба все, «наскільки можливо, пропонувати відчуттям, а саме: видиме — зору, відчутне на слух — слуху, пахуче — нюху, те, що можна покуштувати — смаку і відчутне на дотик — дотику, якщо ж що-небудь може бути одночасно сприйняте декількома відчуттями, то слід представляти цей предмет одночасно декільком відчуттям» [1]. Не важко пересвідчитися, що таку можливість надають сучасні медіазасоби, тож не дивно, що земляки Я. А. Коменського чи не першими звернули увагу на медіа, в «облозі» яких живе інформаційне суспільство, як на навчальний інструмент [2; 3].

Дидактика навчання та виховання через засоби масової інформації (медіадидактика) нині вважається відносно самостійною дисципліною через освітні / навчальні технології і входить у тематичне поле медіапедагогіки. Її найбільш відомою є німецька модель, яка нині багатьом дослідникам здається найкращою як з точки зору теорії, так і в контексті соціальної, шкільної та позашкільної практики. Ця модель структурована в чотири дисципліни, які взаємопов'язані і доповнюють одна одну: дослідження ЗМІ, медіаосвіта, медіаосвіта як навчальна дисципліна в шкільних програмах та медіадидактика. Медіапедагогіка має багато напрямків у світі [4; 5; 6].

Дидактика медіа — системний компонент медіадосліджень у педагогіці. Наразі можна вважати, що медіапедагогіка та медіадидактика занурені в природу педагогіки та всіх інших педагогічних областей і піддисциплін. Із зростанням повсюдності медіа в нашому повсякденному житті, медіадидактика як складник медіапедагогіки стає все більш актуальною, оскільки медіапедагогіка представляє всі види педагогічної діяльності щодо засобів масової інформації як у сфері теорії, так і у сфері практики. У США, Великій Британії, Канаді, Австралії, а також у скандинавських країнах медіаосвіта займається питаннями медіаграмотності. Термін «медіапедагог» тут дуже рідкісний. Медіапедагогіка представляє всі види педагогічної діяльності, пов'язані зі ЗМІ як у сфері теорії, так і у сфері практики. У Сполучених Штатах, Великій Британії, Канаді, Ав-

стралії, у Чеській Республіці, Скандинавії та в інших країнах це питання пов'язують із двома напрямками медіа педагогіки — медіаосвіти та дидактики ЗМІ. В даний час дидактика медіа поступово використовує всі способи інтерактивного, мережевого та глобального спілкування. Поняття учня як особистості, що створює індивідуальне знання з використанням так званих відкритих технологій, також усвідомлюється сучасною людиною. На початку 1970-х років деякі педагоги використовували термін «медіадидактика “для позначення поняття” медіаосвіта» в цілому. В середині 1970-х років прийшло усвідомлення, що ці поняття — не синоніми, що вони — складники більш широко поняття медіапедагогіка і що без них освітній процес в інформаційному суспільстві знань розвиватися не може. Зауважимо, що не всі країни використовують ці терміни, пропонують свою: термінологічний процес триває.

Масова медіаосвіта в сучасному світі розглядається як процес розвитку і саморозвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування з медіа, розвитку творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу й оцінки медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки. О. В. Федоров зазначає, що набута в процесі медіаосвіти медіаграмотність / медіакомпетентність допомагає людині активно використовувати можливості інформаційного поля телебачення, радіо, відео, кінематографа, преси, Інтернету, допомагає їй краще зрозуміти мову медіакультури [7]. Дослідники наголошують, що сучасному суспільству потрібні медіакомпетентні фахівці, які могли б іти в ногу з темпами технічного розвитку та соціальних змін, за допомогою новітніх медіа відстежувати старіння знань у зв'язку зі зміною наукових та соціальних парадигм, збагачувати себе актуальною інформацією і знаннями за допомогою засобів медіаосвіти.

Медіаосвіта — як інструмент підтримки демократії — орієнтує громадянина будь-якої країни світу на вільне самовираження й права на інформацію, котра є частиною основних прав кожного члена суспільства. Попри те, що медіаосвіта є ключовим «продуктом», метою і наслідком медіаграмотності, медіавикладання є і має бути побічним продуктом (якщо не йдеться про підготовку фахівців у сфері медіа). А от професійно-орієнтована, предметна медіаосвіта має бути наскрізною й пронизувати всі навчальні дисципліни. Це може здійснюватися через технології медіадидактики (англ. media didactics). Цей розділ дидактики вивчає закономірності засвоєння знань, умінь і навичок, формування переконань з опертям на медіаджерела та використанням медіапродуктів. Її метою є розвиток медіаграмотності / медіакомпетентності. Це — складник медіапедагогіки і, відповідно, медіаосвіти, котрі займаються

викладацьким використанням матеріалів засобів комунікації (ЗМІ, освітні ЗМІ). Медіадидактика передбачає, що вибір навчального середовища — особливо рішення нетехнічних ЗМІ, з одного боку, і технічних чи електронних ЗМІ з іншого — пов'язаний з їх власними цілями, змістом і методами навчання.

Медіадидактика, її складники орієнтують на продуктивні форми навчання, котрі розвивають індивідуальність особистості, самостійність мислення, стимулюють творчі здібності через безпосереднє залучення до творчої діяльності, сприйняття і засвоєння знань про медіакультуру. У такий спосіб відбувається інтенсифікація навчально-виховного процесу. Часто різні засоби масової інформації педагоги використовують для однієї й тієї ж мети. Медіадидактика (або дидактика засобів масової інформації) забезпечує критерії того, що кожен з цих засобів може зробити в даному контексті використання і як медіаджерела мають бути опрацьовані [8; 9; 10]. Ми розглядаємо термін медіадидактика як сукупність технологій використання засобів медіа з освітньою метою.

Зазначимо, що систематично започаткована медіадидактика з'явилася лише в 1960-х роках, коли Пол Хайман — «під впливом зростаючої важливості електронних ЗМІ» - вперше запропонував дидактичне рішення, яке заслуговує на увагу і турботу (Paul Heimann: *Didaktik als Theorie und Lehre. Die Deutsche Schule*, Н. 9, 1962, S. 407–427) [11]. Хейман вважав середовище, мету, зміст і метод тісно взаємопов'язаними і базував цю тезу на впливовій моделі Берліна для німецькомовного світу. В цьому світі, наприклад, наприкінці 1960-х років, як протидія досі переважаючому викладачеві розуміння викладання, дидактика засобів масової інформації була орієнтована на студента. (Іноді такий підхід називали «дія і пов'язана з ними дидактика ЗМІ»). Дослідники почали враховувати нові когнітивні теорії навчання, і медіа більше не були самотніми. Не тільки викладач, а й студенти хотіли використовувати засоби масової інформації, й не тільки пасивно, а й активно — як засіб навчання. Студенти зрозуміли переваги такого навчання і самонавчанням з опертям на професійно-орієнтовані медіа [9; 12]. Медіадидактику також визначають через зв'язок з полем медіапедагогіки. Вона є найбільш розвиненою в Німеччині і складається з трьох основних напрямків: медіаосвіта (у широкому сенсі медіасоціалізації), медіа (або медіа педагогічні) дослідження та медіадидактика.

На початку 1990-х років з'явилася конструктивістська медіадидактика, яка також почалася від студента, але знайшла свою теоретичну основу в конструктивістській психології навчання, заснованої Жаном Піаже. Її головний представник, Керстен Райх припускав, що навчання — це не збір і зберігання інформації, а активне розумове будівництво, яке стимулюється і підтримується

створенням власних навчальних ресурсів. Подібно до дидактики, орієнтованої на студентів, конструктивістська дидактика ставить творчі процеси над чисто сприйнятливим використанням засобів масової інформації [13; 14]. Поза німецьким світом існували різні розробки, адже дехто не сприймав термін «медіадидактика». Зокрема, представник навчального проектування Річард Е. Кларк (USC School Росьє освіти) вважав, що між вибором засобів масової інформації та іншими дотичними освітніми полями не існує залежності, оскільки процес «може бути організований при більш детальному аналізі кожного змісту, кожної цілі — відповідним методом або середовищем». В Сполучених Штатах термін «медіадидактика» (Mediendidaktik) досі не набув поширення. У Сполучених Штатах в кінці 1960-х і в 1970-ті роки виникла медіатаксономія (Medientaxonomien): схеми для використання, в яких засоби масової інформації були класифіковані відповідно до визначених критеріїв. Таксономія мала зробити ЗМІ простішими для вчителів, щоб визначати відповідне середовище для кожного навчального призначення. Деякі з них започаткував Едгар Дейл, котрий ще в 1946 році розробив «досвід конусу» [Edgar Dale: Audio-visual methods in teaching. The Dryden Press, New York 1946] [15]. Інша впливова систематика була запропонована в 1969 році Робертом Ганьє, який в 1960-х роках розвивав інструментарій педагогічного дизайну [Robert Mills Gagné: Learning and Communication. In: R.V. Wiman, W.C. Meierhenry (Hrsg.): Educational Media: Theory and Practice. Charles E. Merrill pub. Company, Columbus 1969] [16].

Використання засобів масової інформації базується на кількох концепціях: концепція навчального матеріалу, концепція роботи обладнання, концепція будівельного блоку, концепція системи, концепція середовища навчання. У процесі навчання присутні різноманітні технології використання мас-медіа, що дає підставу говорити про медіадидактику як про узагальнене поняття, як новий напрям у педагогіці. Завдяки їй сьогодні професійно-орієнтовані медіа інтегруються в підготовку майбутніх фахівців, що свідчить про доцільність вести мову про різні медіаосвітні технології. При залученні у навчальний процес друкованих видань — говоримо про пресоїдидактику і використовуємо пресу для представлення мас-медіа як знаків національної культури, країнознавчих об'єктів, професійно орієнтованих знань тощо. Медіаосвітні технології пресоїдидактики допомагають вивчати власне мову, як рідну, так й іноземну. Відтак пресоїдистика виділилася в самобутню і самостійну галузь науки.

Саме за допомогою медіаосвіти особистість здобуває інформаційну свободу — право одержувати інформацію, необхідну для життя, розвитку та професійної діяльності, висловлювати свої погляди з приводу тих або інших явищ і

подій, передавати інформацію (і що більш важливо — знання) іншим людям. Можливості розвитку громадянського суспільства засобами медіаосвіти в останні роки привертають усе більше уваги провідних міжнародних організацій та освітянської спільноти.

В Україні поняття із складником «медіа» взагалі не було (через його «буржуазність»), хоча засоби масової інформації активно використовувалися у навчальному процесі [8; 17]. Своєрідним заміном став термін «пресодидактика» [18; 19], який ми ввели в обіг минулого століття, коли розробляли методику використання масовокомунікаційних матеріалів на заняттях з мови як іноземної. Тоді ж було обґрунтовано терміни пресолінгводидактика, кінодидактика, радіодидактика, теледидактика. Одним із перших теледидактів на пострадянському просторі стала І. В. Єршова-Бабенко з Одеси. Чимало напрацювань з кінодидактики має наукова школа професора О. В. Федорова. На XII Конгресі МАПРЯЛ, що відбувся у Шанхаї (Китай), було представлено низку напрацювань лінгводидактів з Інтернет-дидактики. Ці напрацювання й лягли в основу поняття «інтернет-дидактика». Згодом українська медіадидактика стала активно наповнюватися іншими медіатермінами, і поняття "медіадидактика" стало парасольковим для них [17; 18].

Складники медіадидактики. Медіаосвіта — з метою формування медіаграмотності й медіакомпетентності — передбачає різні методики проведення занять, котрі розвивають індивідуальність учня, самостійність його мислення, стимулюють його творчі здібності. «Медіаосвітні» педагоги нині говорять про відповідні освітні технології, пов'язані із кіно, телебаченням, періодикою, радіо, Інтернетом та ін. Їх об'єднано терміном медіадидактика, котра складається з технологій (методик) окремих часткових дидактик — пресодидактики і пресолінгводидактики, радіодидактики, теледидактики, кінодидактики, мультимедіадидактики, Інтернет-дидактики... Сьогодні медіадидактика збагачується новітніми складниками — вікідидактика [20], книгоспалах-дидактика, блогодидактика (педагогічна, наукова, інженерна, медична) [12; 21], медіадидактика вуличного мистецтва. Цей процес триває.

Медіадидактика, орієнтована на сферу спілкування, нині перебирає на себе частину понять з ІКТ-технологій, які залишаються у сфері інформатики. Комп'ютерні комунікації суттєво впливають на формування нового змісту освіти, на організаційні форми і методи навчання. Поняття «інформаційно-комунікаційні технології» належним чином відтворює ці процеси. Однак наразі ним послуговуються й фахівці з медіаосвіти, для яких за цим поняттям — технології використання «старих», традиційних медіа. Залучення до навчального процесу «нових» медіа актуалізувало поняття «медіаінформаційні технології».

У будь-якому разі медіазасоби використовуються для комунікації, оскільки для них визначальне — спілкування в соціумі, взаємодія між членами різних утворень і форм спільності людей. Медіадидактика передбачає продуктивні форми навчання, що розвивають індивідуальність особистості, самостійність мислення, стимулюють творчі здібності через безпосереднє залучення в творчу діяльність, сприйняття, засвоєння знань про медіакультуру.

Професійно-орієнтовані та часткові (предметні) методики допомагають особистості не тільки володіти необхідною інформацією про саму себе і довкілля, а й навчають ефективно користуватися цією інформацією упродовж усього життя, «усвідомлено будувати своє життя, успішно навчатися упродовж усього життя, працювати, ефективно вирішувати проблеми особистого та суспільного характеру». Тому йдеться про необхідність їх розвитку, про максимальну підтримку цього процесу.

Список основних джерел

1. Коменський, Ян Амос. // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редкол.) [та ін.]; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наук. ред.). — Київ : Абрис, 2002. — 742 с. [Вернуться к статье](#)
2. Sloboda, Zdeněk. 2013 Praxe mediální pedagogiky III: mediální didaktika — jak učít (s) médií (historie, různost přístupů, ICT ve vzdělávání)“, [přednáška]. Plzeň: Západočeská univerzita, 15. listopadu 2013. (v přípravě: Sloboda, Zdeněk 2015. Geschichte und Gegenwart der tschechischen Medienpädagogik. Leipzig: Universität Leipzig). [Вернуться к статье](#)
3. Mašek, Jan. 2009. Mediální didaktika: významná subdisciplína české mediální pedagogiky?. In: Mašek, Sloboda, Zikmundová. 2009. Mediální pedagogika v teorii a praxi. Plzeň. [Вернуться к статье](#)
4. Claudia de Witt, Thomas Czerwionka Mediendidaktik. (Studentexte für Erwachsenenbildung) / C. de Witt, T. Czerwionka. — Bertelsmann Verlag, Bielefeld, 2007. [Вернуться к статье](#)
5. Petko D. Einführung in die Mediendidaktik. Lehren und Lernen mit digitalen Medien / D. Petko. — Weinheim, Basel (Beltz) 2014. [Вернуться к статье](#)
6. Gerhard Tulodziecki: Medien in Erziehung und Bildung. 3. Auflage. Bad Heilbrunn 1997, S. 45.; Wilhelm Hagemann: Von den Lehrmitteln zu den Neuen Medien — 40 Jahre schulbezogener Medienentwicklung und Mediendiskussion. In: Bardo Herzig (Hrsg.): Medien machen Schule. Grundlagen, Konzepte und Erfahrungen zur Medienbildung. Bad Heilbrunn 2001, S. 31. [Вернуться к статье](#)
7. Чемерис, І. М. Преса як засіб формування професійної компетентності / І. М. Чемерис // Вісн. Черкаського ун-ту. Сер. Педагогічні науки. — 2006. — Т. 81. — С. 155–159. [Вернуться к статье](#)
8. Медиаобразовательные технологии в современном преподавании / А. В. Онкович, А. В. Морозова, А. Д. Онкович // Национально-культурный компонент в тексте и языке : материалы IV Междунар. науч. конф., Минск, 3–5 дек. 2009 г. : в 2 ч. / М-во образования Республики Беларусь, Минск. гос. лингвистич. ун-т ; отв. ред.: Н. П. Ба-

ранова, А. М. Горлатов, С. М. Прохорова. — Минск : МГЛУ, 2009. — Ч. 1. — С. 221–223. [Вернуться к статье](#)

9. Сахневич, І. А. Педагогічні умови використання медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців нафтогазового профілю / І. А. Сахневич. — К. : ІВО АПН України, 2012. — 22 с. [Вернуться к статье](#)

10. Федоров, А. С. Медіаобразование: история, теория и методика : монография / А. С. Федоров. — Ростов н/Д. : ЦВВР, 2001. — 708 с. [Вернуться к статье](#)

11. Heimann, P. Didaktik als Theorie und Lehre. Die Deutsche Schule / P. Heimann. — Н. 9, 1962. — S. 407–427. [Вернуться к статье](#)

12. Онкович, Г. В. Педагогічна благодидактика вчителів української мови та літератури / Г. В. Онкович, О. Г. Криворотенко // Проблеми освіти : зб. наук. пр. / ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». — Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. — Вип. 92. — С. 82–88. [Вернуться к статье](#)

13. Meschenmoser, H. Lernen mit Medien. Zur Theorie, Didaktik und Gestaltung von interaktiven Medien : zugl. Dissertation / H Meschenmoser ; Universität Hamburg, 1998. — Schneider-Verlag Hohengehren, Baltmannsweiler, 1999. [Вернуться к статье](#)

14. Maier, W. Grundkurs Medienpädagogik. Mediendidaktik; ein Studien- und Arbeitsbuch / W. Maier. — Beltz, Weinheim, 1998. [Вернуться к статье](#)

15. Dale, E. Audio-visual methods in teaching / E. Dale. — New York : The Dryden Press, 1946. [Вернуться к статье](#)

16. Gagné, R. M. Learning and Communication / R. M. Gagné // Educational Media: Theory and Practice / R. V. Wiman, W. C. Meierhenry (Hrsg.), Charles E. Merrill pub. Company, Columbus, 1969. [Вернуться к статье](#)

17. Онкович, Г. В. Медіаосвітні технології у навчанні іноземних мов / Г. В. Онкович // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки : тези XII Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 5–6 черв. 2008 р. / М-во освіти і науки України, Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Центр міжнар. освіти. — Харків, 2008. — С. 193–195. [Вернуться к статье](#)

18. Онкович, Г. В. Новітні терміни медіаосвіти та медіадидактики / Г. В. Онкович // Лінгвістика. Лінгвокультурологія : зб. : Міжкультурна й міжмовна комунікація: проблеми, питання, вирішення : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. О. Шепеля. — Дніпро : Акцент ПП, 2018. — Т. 12. — Ч. 2. — С. 282–296. [Вернуться к статье](#)

19. Онкович, Г. В. Прессодидактика как одна из медиаобразовательных технологий / Г. В. Онкович // Медіаобразование. Media Education. — 2009. — № 3. — С. 8–20. [Вернуться к статье](#)

20. Онкович, Г. В. Вікідидактика: формування і розвиток у системі професійної освіти / Г. В. Онкович, А. Д. Онкович // Вісн. Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. Педагогічні науки. — 2017. — Вип. 2 (88). — С. 208–212. [Вернуться к статье](#)

21. Онкович, Г. Нове у вищій освіті: інженерна благодидактика / Г. Онкович [та ін.] // Вища школа. — 2019. — № 1 (174). — С. 26–33. [Вернуться к статье](#)